

побутовим акцентам на «вписуванні» стереотипів українського у характерологію персонажів іншої національності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Грицик Л. Орієнтальний дискурс І. Нечуя-Левицького. *Літературознавчі студії*. 2019. Вип. 57. С. 57-69.
2. Мейзерська Т. Re-presens. Відлуння Сходу в українській літературі XIX ст. Одеса : Астропринт, 2009. 156 с.
3. Нечуй-Левицький І. Над Чорним морем. Нечуй-Левицький І. Зібрання творів : У 10 т. Київ : Наукова думка, 1966. Т. 5. С. 100-314.
4. Нечуй-Левицький І. Українство на літературних позовах з Московщиною : Культурологічні трактати. Упорядник М. Чернописький. Львів : Каменяр, 1998. 256 с.
5. Тарнавський М. Нечуваний Нечуй : Реалізм в українській літературі. Переклад з англ. Я. Стріха. Київ: Лаурус; Торонто : Наукове т-во ім. Тараса Шевченка в Канаді, 2018. 288 с.

ЖАНРОВА СПЕЦИФІКА І СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ ТА АНГЛО-ШОТЛАНДСЬКИХ НАРОДНИХ ПІСЕНЬ

Фігура С. В.

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
студентка Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка*

Сирко І. М.

*науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка*

В українській лінгвістичній науці і національна, й англо-шотландська фольклорна пісня уже неодноразово були об'єктом дослідження, однак окремі питання їх жанрової генетики та структурно-семантичної організації ще потребують детального розгляду. До таких проблемних, актуальних сьогодні належить і порівняльно зіставна характеристика вказаних національних творів, що вияскравила б спільне та відмінне у їх походженні та художньому розвитку.

І хоч вирізнення пісні як жанру в українській фольклористиці має поважний вік, однак жоден з найважливіших аспектів цього питання (генезис, дефініція, класифікація, місце в національній системі жанрів, специфіка відображення дійсності та ін.) не досяг того рівня вивченості, який би задовольнив науку на сучасному етапі розвитку. Така оцінка повною мірою стосується ступеня вивченості обох аналізованих національних жанрів.

Розгляньмо трактування генетики й жанрового оформлення української народної пісні, в образно-художній системі якої дослідники виявляють яскраві рефлексії народних звичаїв, обрядів тощо. Згадаймо, наприклад, характерне формульне звертання до *землі* як стихії, що насажує силою, зміцнює, допомагає: *Ой не маю вітця-неньки./ То припаду до земельки./ – Земле моя праведная./*

Поможи, бо пропадаю; Пустив він свого коника на попасанне,/ А сам припав к сирій землі на спочиванне; Ой упав чумака, упав та й лежить,/ Ніхто його не спитає, що в його болить./ Іскину жупан, надіну кожух,/ Припадаю к сирій землі, чи зводиться дух. Закладена у ці рядки семантика співвідноситься з міфоритуальним значенням качання по землі у жнивварських обрядах: «У ряду різноманітних повір'їв і обрядів, що вказують на давню повагу до землі, що доходило до обожнення її, як це було у древності, наприклад, у греків, видається збережений досі у багатьох народів звичай валятися по землі з метою отримання сили, здоров'я» [2, с. 281].

Певні концептуальні перегуки теорії походження жанру спостерігаємо й щодо англійської пісні. Так, В. В. Жимолостнова стверджує, що на її формування «безпосередній вплив [...] мала хороводна пісня *shout* – найбільш розповсюджена форма середньовічної лірики (особливо у країнах, де найбільш повно збереглися дохристиянські традиції)» [1, с. 122].

У масиві англо-кельтської фольклорної пісні виокремлюємо кілька концептуальних сюжетно-тематичних груп: *епіко-історичні* (репрезентують найдавніший пласт народної творчості, що спирається на правдиві історичні події; напр., до цієї групи належать сюжети про прикордонні сутички англійців та шотландців); *лірико-драматичні* або ж *романтичні* (абсолютизують кохання, оспівуючи його як найвищий зміст людського життя) та *розбійницькі* (передусім це цикл творів про Робіна Гуда). Менш численними є виокремлені сюжетно-тематичні групи *побутових* та *зумористичних пісень*.

В корпусі української ліричної епіки спостерігаємо виразні аналогії (з незначними розбіжностями) тематичного групування: у загальному масиві виокремлюються групи пісень *історичних, побутових, про кохання та дошлюбні взаємини* і т. ін. Із вказаною вище групою *розбійницьких* англо-шотландських пісень корелюють вказані С. В. Мишаничем карпатські пісні про опришків [2, с. 6].

Очевидно, слід відзначити таку диференційну особливість англо-шотландської фольклорної пісні, як наявність творів із фантастичними елементами («Вірний сокіл», «Леді й коваль», «Клятва вірності», «Демон-коханець» тощо). Вони виконують домінуючу сюжетно-моделювальну функцію (наприклад, відводять тематичну лінію кохання на другий план) або ж окреслюють одну з сюжетних ліній. В українській народній пісні відповідний фактор фантастичності теж присутній – на цьому при аналізі пісенних сюжетів «Штефан-воєвода», «Тройзілля», «Невістка-тополя», «Сестра-отруйниця», наголошує С. В. Мишанич. Він умотивовано стверджує, що у системі їх художніх засобів «велику питому вагу має фантастика, багата символіка, паралелізми, метафоричність» [2, с. 6].

І в давньоанглійській, і в українській пісні кульмінаційною точкою оповіді часто стає загибель героя, що зумовлено загальним моралізаторським спрямуванням жанру. Ліричний герой часто проявляє себе у силі духу й силі почуття – цю тенденцію спостерігаємо на прикладі пісень про кохання як в англо-кельтській, так і в українській народній творчості. Стрижневим ідеалом їх показу стає не сила героїчного характеру, а інтенсивність вияву почуття.

Показовою спільною рисою порівнюваних творів є епізодичне (в англо-

кельтських піснях цей аспект простежується виразніше) акцентування на соціальній нерівності закоханих. Специфіка пісень зобов'язує їх творців до постулювання істини вищості кохання над соціальною упередженістю. Родичі, які стають на заваді щастю закоханих, змальовуються у непривабливих тонах (пор.: англ. пісню «Джордж Кемпбел» та українські пісні циклу «Ярина»).

Виразні паралелі у художньо-образній системі порівнюваних пісень виявляємо також на рівні поетичного осмислення універсальї простору, який завжди є національно маркованим, репрезентує звичні реалії навколишнього ландшафту: *сад, річка (Дунай, море), поле, дуг, ліс* і т. ін. для українців; *дім, шлях, ліс, озеро, іноді берег моря* для творців англо-шотландської пісні. Крім того, в українській пісенності активно експлуатуються мотиви сакрального простору, конкретні точки якого співвідносяться з ініціаційними переходами, пор.: *перейти міст / переплутати річку / подолати гору / піти за море* – перейти в інший світ. При цьому зауважимо, що символ *море* має різну семантичну наповненість: в українській символіці – це образ води, водної стихії як межі між світами, тоді як в англійській може вживатися і в автологічному ракурсі.

Простір давньоанглійської пісні містить у собі всю територію давніх англійських графств. Доволі часто використовуються конкретні назви міст, річок або місцевості, особливо при описанні бойових дій. Натомість в українській пісні конкретизація топонімічних мовних знаків, які б прив'язували дію до реального місця, спостерігається дуже рідко. Якщо в англо-шотландській пісні іноді визначається назва місцевості, звідки походять сторони конфлікту, чи місце походження героя (пор. епіко-історичні пісні про прикордонні конфлікти, де зазвичай назва маркує місце подій), то для української народної творчості ця риса не властива взагалі. Топоніми на зразок у *Києві на Подолі, в Царгороді* є радше засобом орнаментальності.

Порівняння організації англо-шотландських та українських народних пісень також свідчить про ряд спільних і диференційних рис. Так, англо-шотландській традиції притаманна фрагментарна форма оповіді, що починається без вступу, із опису самої дії. Тенденція до фрагментарності часто зумовлює перескакування з одного епізоду на інший. Цілісність розповіді досягається шляхом епічних або варіаційних повторів та рефренів. В українській народній пісні оповідь більш послідовна й логічна, здебільшого починається типовими формульними зачинами (*Ой з-за гори, з-за лиману...; Ой у полі дві тополі...; Понад садом, садом... і т. ін.*)

Водночас виразною спільною рисою української та англо-шотландської пісенної архітекtonіки є трикратність художньої репрезентації подій: Пор.: *He hadna gone a mile, a mile, A mile but barely three; А на першій на горі..., А на другій на горі... , А на третій на горі...; Де матінка плаче, там Дунай розлився;/ Де плаче сестриця, там слізок криниця;/ Де плаче миленька, там земля сухенька і т. ін.*)

Крім показових формульних повторів на рівні тропеїчних засобів, зустрічаються ампліфікаційні повтори, спрямовані на інтенсифікацію художнього значення як окремих складників, так і пісенного тексту в цілому. Так, наприклад, повтор дієслів не тільки забезпечує динамічність, емоційність поетичної мови, але й фокусує увагу на конкретній дії. Пор.: **And** *when you come to the castle, / Light on*

the bush of ash, / And sit you there and sing our loves, / As she comes from the mass; Ой лети, лети, мій коню...; Понад садом, садом... тощо.

Помітні паралелі на рівні окремих структурних фрагментів пісень, як-от зачини, рефрени, паралелізми і т. ін. Показовим для них є активне використання фіто-, орніто-, зоо- та астральних символів.

Підсумовуючи викладені міркування щодо жанрової та структурно-семантичної організації українських та англо-шотландських народних пісень відзначаємо цілий ряд спільних типологічних ознак як на рівні семантики, так і в аспекті текстової архітекτονіки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жимолостнова В. В. Концепція особистості у жанрі англо-кельтської фольклорної балади. *Історія музичного мистецтва і культури*. Київ, 2001. С. 121-129.
2. 3 гір Карпатських. Українські народні пісні. Упоряд. С.В. Мишанича. Ужгород: Карпати, 1981. 464 с.
3. Shippley T. Old English Verse. Third Edition. Hutchinson, 1999. 210 p.
4. The Very Best Scottish Songs & Ballads. Waltons Publisher, 2004. 170 p.

НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА «ДИДАКТИЧНА ТЕКСТОЛОГІЯ» В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ-ФІЛОЛОГА

Шульжук Н. В.

кандидат філологічних наук,

*завідувач кафедри стилістики та культури української мови
Рівненського державного гуманітарного університету*

Постановка проблеми. Спілкування – базова потреба людини в соціумі. Тому яскрава ознака сучасного гуманітарного наукового знання, спрямованого на практичні потреби суспільства, – активізація мовленнєзнавчих дисциплін, які, інтегруючи здобутки традиційної системної лінгвістики та таких її новітніх галузей, як комунікативна лінгвістика, психолінгвістика, прагмалінгвістика, соціолінгвістика, лінгвістична конфліктологія, лінгвокультурологія, еколінгвістика, дискурсологія та ін., зорієнтовані на ефективність комунікативної взаємодії мовців. Це по-перше.

По-друге, яскраво виражена у ХХІ столітті персоніфікація особистості, суттєво вплинула на характер спілкування носіїв мови в суспільстві, сім'ї, а також у навчальних інституціях. З-поміж найпомітніших наслідків цього процесу – розширення сфер спілкування, перевага короткочасних мовленнєвих контактів, домінування накопичення інформації над її обговоренням, збільшення частки емоційної та безініціативної комунікації. Такі тенденції призводять до ускладнення спілкування між членами суспільства, у зв'язку з чим зростає небезпека конфліктів у всіх сферах їх життєдіяльності, і під час навчально-комунікативної взаємодії зокрема. Це спонукало науковців до зміщення акцентів зі знаннєвого освітнього результату на діяльнісний, що уможливорює формування мовної особистості, яка